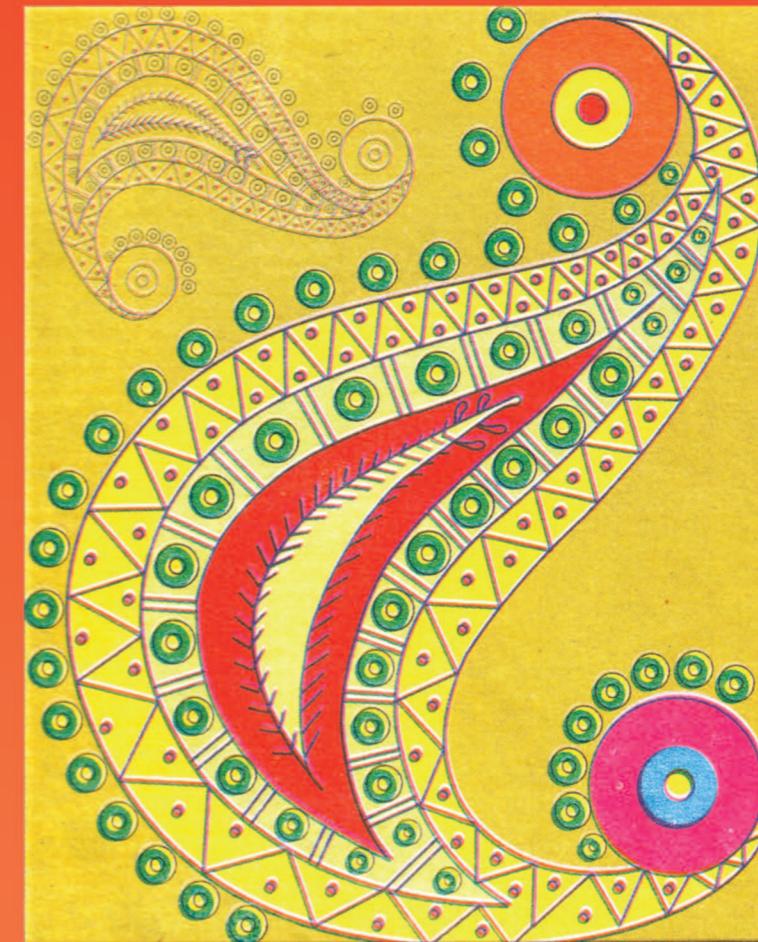


AKIL MARSAL SANTALI SAOHET

FREE
TEXTBOOK

(Pahil Hatin)
Part-I
Are Kelas Lagit
For Class IX (Nine)



AKIL MARSAL SANTALI SAOHET

(Pahil Hatin)

Part-I

Are Kelas Lagit

For Class IX (Nine)

Sasaparao Ko:-

Mn. Benedict Hembrom, M.Sc. B.Ed.

Mn. Labindra Nath Soren, M.A. B.Ed.

Mn. Subodh Baskey, B.A.

**THE ASSAM STATE TEXTBOOK PRODUCTION AND
PUBLICATION CORPORATION LIMITED, GUWAHATI.**

AKIL MARSAL SANTALI SAOHET - A Textbook on Santali for Class- IX (Nine) prepared by Santali Language and Literature Research Centre, Assam, Grahampur and approved by The Board of Secondary Education Assam and published by the Assam State Textbook Production and Publication Corporation Limited, Guwahati.

Gonon (Price) : Rs. 15.00 (Rupees fifteen) only

All rights reserved : No reproduction in any form of this book, in whole or in part (except for brief quotation in critical articles or reviews) may be made without written authorization from publisher.

© : The Assam State Textbook Production and
Publication Corporation Limited, Guwahati.

Pahil Sodor : 2011

Sok'doric' : The Assam State Textbook Production and
Publication Corporation Limited, Guwahati.

Chapa (Printed at) : Maliyata Offset Press
Mirza-781125

**SUCI
FOR CLASS – IX**

CONTENT

Kathni (Prose)	1–25
1. Kushal Kowar	
2. Tilkä Mānjhiak' jat ar disom dulär	
3. Sendra Kähini	
4. Chapa Koi	
5. Jomak'	
6. Olimpic enec'	
7. Khaṭao ar Kurumuṭu	
8. Dak-Dhiri	
Gathni (Poetry)	26–36
1. Bhurkä Ipil	
2. Go Pärsi Santali	
3. E juṇ ko	
4. Jharna	
5. Suku-Yorak	
6. Thäkur jiu	
7. Okoe	
8. Somaj	
9. Er-Aphor	
10. Marshal	

Gel are sae mit' sal re Kushal Kowar do Golaghāt Mahakuma reak' mit'ten ađi bhitri ato reye janamlen tahēkana. Uni oka ato reye janamlen ona atore bijlimarsal bañ tahēkana, ąkil reak' marsal hō onka leka ona atore bañ seter akan tahe kana. Moto gadi se khobor kagoc ho ona atoren horko bako nel akawan tahe kana. Noate ona ato reak' obosta do abo sanam kobon bujhāu dareak' kana.

Kushal Kowar kaṭic' korae tahē kan rege īngrađi Iskul re nūtum ko aderlet' taea. Dher casa horkoren iskul gidrā koak', ona oktere cet' obosta hoyok' kan tahē kana, Kushal Kowarak' obosta hō enka ge hoyen taea. Orak' reak' kāmi aujhārte pařhao do bagi hoyen taea. Iskule bagi ket' khange uni do ąsulok' reak' dand pařaoadea. Uni do mit' ten hopon dokane khulāu leda, menkhan ona dokan hō aema din bañ tikau len taea. Ina kate Kushal Kowar do cabagan re kāmi sendraye ehop'keda. Barea pea cabagan re uni do kerani muhuri eman reak'e kamileda. Menkhan oka jaega rege uni do kāmire or bae bujhāuleda, uniak' ontor do betabege tahē kan taea ar ona iatege disom bidisią koak' tabe re tahē kante jaoge uni do okalekate disomBetabe hoe dareak' ona reak'e hudiset' tahē kana. Onka lekare cākri bagi kate uni do orak' teye ruārena. Ca-bagan reye kāmi kan tahē kan rege Kushal Kowar do Probhabati Kowar nutumanic' kuriye bapla ledea. Cākri khon ruār kate uni do casa kāmi kate asulok'e ehop' leda. Horupothar ḥotha reye berelente casa kāmi re mone lagao keda.

Thora din tayom khange Mohotma Gandhiak' ayur te namdak' "Buluń ąn bebatao laraona" ehop'ena, ona do ehop'lena 1930 salre. Noa laraona ehop'en khan ge Kushal Kowar do ona laraona re nīr khadlek' lađit' ąt hoyen taya. Goṭa mon ar jiwi te uni do ona laraonae sohot'ada. Noa laraona ehop'en khange Kushal Kowar do buluń jom doye bağileda. 1942 sal re uni do kād orak'reko bhorao ledea. Noa ghotna khonge uniak' mon reak' keṭec'tet' ar laraona re mone lagao reak' numuna sodorok' kantaea.

Kushal Kowar do gel bar serma Bharot reak' jatiarı koñgres dolreye kāmi leda. Uni do olok' pařhaok' re komgeye tahē kan rehō, Mohotma Gandhiak' ayur te hoelen betabe laraona reak' rehet' katha ađi ate bujhāu orom leda. Nui do mit'ten gakhur ąk'yurice tahē kana. Horupothar ḥothare koñgres dol reak' dare do ađi atege bařti len tahē kana.

Pongel bar sal reak' laraona do goṭa Bharot re seńgel leka pasnaoena. Thik ināko okte rege Japan ren lārhai phāđ kodo Bharot reak' purub nakha sec're jhap ko emkeda. Britiš sipahi ko do onko tengō daram ko lađit' ko tengō takena. Ina tak rege Bharot disom betabe lađit' ko odoklen hulgarię ko do Britiš sarkarak' rel sōrok ko rāput' keda, relgađi ko ultau keda, sarkari orak' kore seńgel ko jundiada ar aema sarkari sompatti ko nosto giđi keda.

Acka ge mit' din Horupothar khoni pharaknók're mit' tēn relgādi gūrdau nūrhäna. Okoe coñ rel sorok reak' mērhēt' ko chādāo akat' tahē kana. Khange Horupothar ḥōthare pulis pongel horko tol ket'ko. Onko modre Kushal Kowar hōe tahē kana. Onko sanam kād orak' reko bhorao ket'ko.

Bidisiā disom cak'lao ko do onko pongel hōr koak' bicār ko hoe ocokeda, menkhan ona bicār do gidrā enec' leka tahē kana. Bicār reko paraolen dher hōr ge aema din lağit' kād orak' re bhorao ocok' reak' hukum hoyen takoa. Kushal Kowar soñgete bar hōr do phāsi ocok'reak' hukum hoyen takoa. Noko pene horak' phāsi tēnō daram lağit' aema jaega khon ərji ən orak' re seteren khan Kushal Kowar chādā bar hōrak' phāsi ocok' hukum do utħauena. Menkhan Kushal Kowar cetan re tahē kan phāsi ocok' hukum do bari phera-phirilena.

Jorħat reak' kād orak' reak' mit' kandha re uni do eskar ge tahēn hoelen taea. Janamlen khan gujuk' hoyok'gea. Manwako gujuk' reak' katha hudis kate babon akbak bāraekana se apan əpin kāmi bagi kate babon durūp'thir kok'kana. Eken noa iatege je gujuk' reak' thik thik okte do babon bādae daram dareak' kana.

Janam tayom manwa ko judi apnarak' gujuk' reak' din tārik ar okte ko bādae daram dareak' khan, tobe dhārti reak' ənge etak' koka hōnan. Menkhan Kushal Kowar do acak' gujuk reak' din tārik bādae daram tuluc' eskarge kād orak' re tahan hoyok' kan tahe kana taea.

Uniko phāsiye barpe din laha uniren eratae do barea kātīc' gidrā kintae soñge kate herel tae soñge nēpelok' mente kād orak' teye senena. Apat nēlte gidrā kin do uni then hewok' lağit' əđit' kin chat-patāoena. Menkhan ariyak'ge ente apat ar gidra kin talare tahē kan mērhēt' reak' silpiń do bako jhic'at'ko. Gidrā kin do apat tet' barhe sec'odokok' lağit' rak' rak' tekin nehor adea. Gidrā kinak' nonkan obosta nēl te keṭec' monan Kushal Kowarak' jiwi ontor do bhabna te perec'en taea. Met' dak' ətuen taea. Kushal Kowar ren dhorom juri Probhabati Kowar do birbanṭa herelak' andak' tħawak' nēl kate hereltaye metadea, "Cedakem bhabna'k' kana? Alom bhabnak'a, Nelme unak' hōr tala khon Thakur do amgeye bachao akat'mea. Bhagan geam."

Mucat' dhom lagit' sanam ko met' met' ko bēnget' nāpamena. Unido bae sambrao lente onkoye deya ket'ko. Ondeye tahē kan keṭec' ontor kātībā pahradar ho onkoak' obosta nēlte met'dak' joroyen taea.

1943 sal reak' 15 Jun, Kushal Kowarak' phāsi din nendayena. Ina laha din hilok' kād orak' ren sanam kāidi ko uni soñge nāpamok' reak' hukum se ət ko nāmkeda. Joto kāidi koge ədi huk hūk ko rak' keda. Menkhan Kowar do landa kate sanam koye joharat' koa. Ina kate ədi māhir ar rāska ařān te nonkaye metał' kua, "nēlpe gate ko ināk' jion reak' mucat' oktere ape soñge nāpam kate ədi bhagan iri bujhauk' kana. Janam thāi betabe lağit' noa ināk' dhuri hormo alae do bari bhabnak' kana. Menkhan noa iate in bhabnak' kana, in do rel gađi bān ultā ocoakada. Japun dos bānuk'tinā. Disai tabon pe disom nutum te jiwi alae do

bhag kana. Onate indon' bhagan gea. In do Mohatma Gandhiak' katha leka dular ar sariak' reak' in porcar akada. Rask'a jonep'e nulasok' pe, ente aboak' jonom disom do mit' din ban mit' din betabek' getabona....."

Dosar hilok' aди paha pahore Kushal Kowar do aди tahe kan kandha bahre pindare hor tarjam sađeye anjomkeda. Mit' ghari tayom khange sipahi kodo duar ko jhic' keda. Uni doye kuligot'ket' koa, " Okte seteren tiňa se cet'?" Onde khon sipahi kodo phasi thäi then uni ko idı keda. Phasi ko horok'ade sonige te uni doye menkeda, "E Ram parom kani me." Ina roj mucad tege sanamak' cabaena.

Jorhat kadi orak' reak' phasi kat re Kushal Kowar do jiwiye alae keda. Menkhan birbanta Kushal Kowarak' nütum jaejug dhobic' sanam koak' monre tahë acae tahena.

Akil bhanjao:-

1. Kathako reak' bhed:-

Betabe- Apnarak' kusi sanare tahan.
Tabe- Etak' horak' hukum latar re tahan.
Bidesia- Etak' disom ren hor.
Berel- Girabasi.
Jhap-
Tak- Ketec' te terigon.
Hulgaria- Okoe ko hula.
Kat jiba- Kat leka ketec' mon.

2. Roj ruar olme:-

- " Disai tabonpe disom nutumte jiwi alae do bhag kana." - Noa katha okoe, tinre ar cedak'e roj ledä?
- " Okte seteren tiňa se cet' ?"- Noa katha, tinre, cedak' ar okoye meneda?

3. Katha jorao me:-

- | | |
|-------------|------------|
| a) Birbanta | b) Katjiba |
| c) Arji | d) Tabe |

4. Probhabati Kowar babot re cet'em badaea? Khato te olme.

TILKÀ MÀNJHIAK' JAT AR DISOM DULAR

-Benjamin Murmu

Polasi Lərhaire Nowab Sirajoudollae har ocoyer tayom khonge Bañglia disomre tabe nút do bhorme bhormete chiplauk' ehopena. East India Kompani ren kaudi ari lalociä kämiäko do Bangla Bihar disomre be akit dher sompoti lulutko ehop'keda. Bai bai te onko do ona barea disom reak' bir eleka rehō tiko lagao keda. Rajmohol khon ehop" kat e Mungersima dhabic' do kataha janwar kote perec' akan bir tahē kana. Sarjom, UI, Matkom, Murut', Edel, ar ar aema lekan nütuman bari bañdae kätic' latu darete perec' tahē kana. Dher din laha khonge Santal Pahariä ar Mal Pahariäko noa bir reko girä basi akan tahē kana. Sendra ar ad cali dhäraté cas abad kate dinko bitäquet' tahē kana. Mughol ar Pathan ko ghane ghane Bañglia disomre jhap em kate rehō nokoak' jion dhara do bañko ghatra tiok' dareak' kan tahē kana. East India Kompani okte reak' olak' ko khon bañdaeok' kana je noko Adibasiko do adi jañgli ar birbhanṭa ko tahē kana. Tishō noko jat do okoyak' tabe rehō taken bañko añgocet' tahē kana. Nowab alomre Hindu, Musla Jumidarko Rajmohol buru ade pase thora thuři jumiko dokhollet' rehō noa bir sec'do bañko bolo dareada. Betabe bir hopon okoe hō ako elekate do bañko bolo ocowat' koa. Jähätiş jumidar ko do akoren horko nią noa birte bolok'se onko hatko lagit' ko kurumuňu lekhan onko do okat bir sec'bolok'te serma dak'leka tuń kote ko goc'et' ko tahē kana. Jumidar koak' cet'murwadge bañ tahē kana onko koboj kote gobol ko reak'.

1772 salre Captan Brook nütuman mit' Ingraj saheb do sipahikoante noko pahariäko gobol ko lagit'e sen lenre pahariäko do aema sipahiko bir jhund khonko tuń goc'let' koa. Onate Brook saheb do mayak' moyok' e ruq̄ hec' lena. Dosar bochor Augastan Cleveland do Rajmohol ren Superintendenten hoyena. Uni do husiar ar akilanicé tahē kana. 1779 salre uni do Bhagolpur re Tashildare hoyena. Uni doe bujhauleda je noko pahariäko do darete bañko kobojoča. Onate kaeda kate noko gobol ko reak'e kurumuňu ket'a. Bañkhan kompani do akit raj ohoko baišau darelea. Calaki bud gunak'te noko bir hopon do algateko mañunok'a. Noko songe gatek'tege apnar ko reak' do mit' maran upař kajok'a. Khan uni saheb do onko songe gatek' lagit'e kurpar ket'a. Onkoe bujhauat'koar onkoak' joto osobita ar saota ko rawal tako reak'e gok'at' koa Pahariäko do Cleveland sahebak' kaeda khańca re bolok' ko lomosoroyena. Uni do gate lekako bujhau keda ar nütumko dohoket'taea.... " Celemili" saheb. Noakote Cleveland saheb onkoe ac'jaňga latar ket'ko.

Ina tayom do onko pahariäko jaegae emat'kote onde boskotok' lagit'e metat'koar jaega reak' nütum doe dohoket'a Damin-1-koh. Menkhan pahariäko do Damin-l-koh calak' bañko aput' lena.

Thik ina okte re Santal ko nięte adi muskil hoyena. Onko do Kompani tabare tahē ekkal bako raji lena. Bir prakriti reak' betabetet' onkoak' mon mäyämre mit' akana. Unak' din onko do akit sana leka bir sompotire tehad kate jion ko khemao akit'a. Maghol jug reho onkoak' betabetet' bañ mantalen

takoa. Menkhan onko kompaniren hor do onkoak' betabere tiko lagaoket'te beigecko cipayet'ko. Khajnako koet' koa. Jumi babot khajna emok' do behok geko metak' kan tahē kana. Onko do mit' poisa hō khajna emok' bako rebenlena, ar kompani sońge gobolok' hō bańko ańgoclet'a. Ingraj ko do unrege santal ko upar re jor julum ar sak' son ko ehop' keda. Kompaniren kāmię ko khajna bai emok' santal koak' orak' ko jeret' at' takote dher daulat ko rec' ket' koa. Bepari man-khanti ge Raj ări leka manao lağıt' całlao gustiren kāmię ko do dinamge santal ko Bhagolpur te tol idı kumayageko sajayed' ko kan tahē kana. Hor hoponak' nonkan koclond ar sak' son tengo daram ket'a- Baba Tilkā Mańhi. Uniak' asol nutum do Tilkā Murmu. Bađae akan lekate Tilkā Murmu do 1750 Kristan sal reak' 11 (gel mit) February tārik reye janam lena. Kātić' khonge uni do dilgānā ar laser budanice tahē kana. Ac' jātren ko cetanre Bidisią disom całlaokoak' nonkhan behok' koclond roc'doc' sason nél te thir bae tahē daęeat'a. Usārage uni do santal juąnko hotete mit', "Mukti bahini" ye saprao ket'a ar Ak'sar, borlom, kāpi ar gorkha (bałtul)-bebohar lağıt'e bhawan ket' koa. Ac' hō noako beohar re ađi lakere tahē kana. Ato ato noa kathae lai pasnaoket'te aema santal juąnko jhumblai jhumblai uniak' "Mukti Bahini" reko selet'ena. Sesre mit' din uni do Bidisią bairiko laga nirkо lağıt'e teńgo candena. Noko do Grila Larhai kaedate Ingraj sipahi ko esto besto cabaket'ko. Gajar bhitri khon acka nír odok kate sipahi ar pulis ko upar re hambla kate arhō tuń ghuri te gajar reko oko barayenge. Nonkate sipahi ko do bejae muskil reko paraoena. Mit' bar dom do samna sāmni hōko lařhaiena, menkhan Tilkā ren birbhanta ko then bańko terigo tarhao lena. Gajar bhitri khon sar ar gorkha gulite auri pāthauri josente jiwi tewen kate dādār hoelen takoa. Hul do nonka ge hoelena kathae Ingraj sipahi ko do sinbhor rehō bir sec' calak' bańgeko dilet' tahē kana.

Dher dinko, lařhaiena. Aema santal juąn ko gurena. Ingraj sipahi ar pulis ko ho kom do bako loksanlena. 1780 sal 13 (Gelpe) January hilik' Cleveland saheb tilkā mańhiak' gorkha gulite ghalen teye goc'ena.

Cleveland saheb goc' tayom santalko upar re Ingraj koak' koclond ar sason do ađi ge curți idiyena. Hul koboj lagit' hajar hajar sipahiko hec'ena. Ato ato pulis ko dohoket'ko. Onko do Tilkā Mańhi ar uni dolrenko sap'ko gota elekako kakri ke Santal koak'orak'ko jeret'keta. Noko sobbho ar akilan Ingraj koak' nonkan kurumutu beohar nélte jangli gowar "Bir hopon" hōko hasibhon utarena. Tinak' santal jiwi dō nostoyena, tinak' kumba orak' do lo torocena, ona reak' hisab bańuk'a. Tilkā Mańhiak' "Mukti Bahini" hō Ingraj ghatra kore lağıaparao regeye taheyena. Amdaj mit' bochor gan hande nande lařhai hoyena. Mucat're Tilkā Mańhi ar uni dolrenko do Ingraj sipahi thenko sap' ocoyena.

Bhagolpur sultangonj buru dhasna Tilakpur then Ingraj ar "Tilkā Mukti Bahini" ghałtamarko lařhaiena. Un somoe Tilakpur ato do gajarge tahē kana. Ingraj sipahi do jondra otejok' lekako guli ket' khan Tilkā Mańhi ar uni dolren ko do bir gajar reko okoyena. Ingraj sipahi do ponon sec' oko akan gajarko eset' acur keda. Menkhan sar botorte gajar bolok' do bańko dilet'a. Din dinte Tilkā mańhi takoak' jomok hō cabak' kana. Cet' ko cekaya, mit' din jivi alae kate gajar khon kāpi, tarwaje ar borlomante bir khonko nír odokena ar Ingraj sipahire jhap

ko em ket'a. Äpari hōko tuń cabakeda. Upai bańte sesre kapi, borlomante ko nír bhiraoena. Mäyämte jodbodao hōrmo otre do ingrāj ar santal mäyämte jeńget' arak'ena. Tilkā māñjhi do jiwest' teko sap' keda. Bhagolpur teko idi keda, ar kāthīn sajai ko sajai keda. Dal keda ko hōrmo khon sirā soro mäyäm joroyentaea. Gojea mente sadomre tol kate gota sohor hidgā hodōr ko or acur keda. Enhō bae goc' lente sesreko pāsi keda. Nonkate betabe ar nijjat lagit' uni do jiwiye alae ket'a. nui kangeae jat ar disom reak' betabetet' rukhiai lagit' pāhil mäyäm goha do. Hahara katha noage okoe do acak' jat ar disom lagit' jiwiye emket' uniak' dilgariaj kami reak' katha ar alayok' do Bharot Itihās olōk' koak' kucit mon ganok' te disomren hōrko then barejahirlena. Onate 1757 sal khon 1947 sal habic' Mit' sae are gel bochor reak' betabe phasad selet' pura itihās do bań ol lente Tilkā Māñjhi selet' hajar hajar mäyäm gohako reak' katha disom ren hōr bańko bādae ledā.

"Bidisię Raj" upar re Tilkā Māñjhiak' hul atrage tahēyen rehō disom dular ar nij jat reak' betabetet' lagit' cet' leka jiwiye emket' ona do itihāsre sona akhorte ol dohoe reak' ađi lek kangea. Uniak' hul khonge happen dinren rukhiai reak' marań nāmunako nām agu akat'a.

Kukli ko:-

1. Tilkā Māñjhi do tis e janam lena?
2. Tilkā Māñjhi do okoeye tahē kana?
3. Tilkā Māñjhi do saheb ko selet' cedak' e birud lena?
4. Saheb ko ar Tilkā māñjhi talare hoe len ghotna ko reak' biboron ol me.
5. Tilkā māñjhiak' disom dulār babot khaṭo te ol me.

SENDRA KAHINI

-Benjamin Murmu

Soñkos gada hanasa bir do hende bir ko metak'a. Ona Bir do ađi raten dare jhora ko menak' te ñutge ñelok' te Nonka ko ñutum akada. Noa müluk rege sikrię Gupinath do jeleka kuthin biđau reye paraolen ona kahni ge lajogok' kana.

Noa kahni laj lahare sikrię Gupinath bisoe te thorja katha bādae jori do ađi jarur gea. Nui sikira do Jiađanga atoren Lokhon hoponge bes daňmot, jhukal ar dilgarię hore tahē kana. Bir janwar reak' kathae aňjom lekhan ge uniak' māyām kundi reak' jhük māyām do chelek' marte jhilkau godok'a. Ar bin bilom te ac'ak' sendra sapak' sap' kate bir janwar sendra goc'ko lajgit'e odok' calak'a.

Noa bir redo alekha jel saram, bir kada, sukri, bana, kul turup' ko tahena. Sikira Gupinath cele kataha janwar iate muskil reye parao len uni janwar bisoe te thorabon anjoma, uni janwar doe Tarup' kan gea, tarup' do barea pea 'jat ren menak' koa. Je leka kul tarup', Sona chitę tarup' sat dag tarup', poeta tarup' ar onka gebon nūm daje keko. Noko mod re sona chitę ar sat dag do onko mod re botoran janwar kan geako. Sona chitę tarup', do goťa hormo Sonali roň re hende tıklak' menak' takote moňj geko ñelok'a. Noko do pusi jat ren jiwan ko kana ko, Din oktere hor soñge samna samni ko nāpam lenre cōtök' geko laňkaok'a. Sat dag tarup' do hormo re hende onol menak' takoa. Gandete usulako arko soroñga gea. Sak' reak' at upai baň hoe lenre dhiť salak' tergo daram te bańcaop' ko kurumuňua.

Enhilok' sikrię Gupinath do tarup' sendra do bae sen lena, motlob do jel goc' ko reak' tahē kan taea. Jharna nala qhip re dhurup' kate dak' nuko phedok' Jelko sec' geye nojor akat' tahe kana seta hō ac' sor macha rege sidup' teye duřup' akan tahe kana, Ackage setare cirgal ar bhoyon reak' cinhai nel ket'a, Ghotna do nunak' acka hoyena sikrię Gupinath do ekkale alalor got'ena. Hus ruqen khane nel ket'a ađi maran sat dag tarup' nārji palae jojomkan daňgra sec' lambet' teye laha calak' kan Sikira Gupinath judiye kāumāu lekhan hoeto daňgrae bańcao kok'a. Horak' kāumāu aňjomte tarup' do janic'e dar kegea, menkhan Gupinath do montro kirdhum hor leka tarup' sec' ge ekenē koyok' hapeket'a. Acka un maran janwar nelte mit' ghariye haemoekat utarena.

Pe don rege tarup' do daňgra thene seterena, Mit' don rege amdaj gelbar phute sohor lahaena, Daňgra do comkao got' ente mit' domge tarup' sec' e benget' let'a-dar cet' at ge bae nāmlet'a. Tarup' do daňgra cărhi reye don lade ena, Ar totkare tergokate thabate kaptao kedete cot' sec' nāthuye tul rakap' ket' taea, khan cărhi reye ger uric' kede teye irci bhindar keda ar nāndri māyām reye jembet' uric'ena, 400 (Ponsae) paound ojonren daňgra goje lajgit' mōre mi niň hō somoe baň jaruradea.

Jharna dhip khon Gupinathe nel ket'a mit' pal gai jharna hanasa boňkoc' lodam reko aňin kana onte khonge hoyet' tahe kante tarup' reak' so baňko bas nām let'te akoren soñge tenic' reak' behirla gujuk' sombad baň ko bādae let'a.

Note tarup' do goc' kede dañgra jel dhama dhäm jojome ehop' ket'a, jojom reak' dhoñ nelte Gupinath nonkae bujhäu ket'a en kathae tarup' do tis khon coñ rengec' akade tahë kana.

Eskar Gupinath un marañ katha janwar soñge akhajik' bae upus lente janwar berostaye do bae monewana, duñup' thir kate janwarak' kaituk geye ari bandhi ket'a.

Mit' ghäri tayom tarup' doe jom mokonena, Tiär barayente mäyäm te jodbadao luti kewae jal saphaena, Ado jom sarec' dañgrä hormo sor senak' dare jhüd sec' or ik' die dhuräuena, Dare jhund te idiket' teye bagi oñowat'a, Tarup'e calao en khan Gupinath do onde sen kate jaegatet'e todarot ket'a.

Dher tet' doe jom keda eken thora jel ar jañ, ger orec' harta te lunda akana. Ina ade pase jaega do mäyäm te jod bobao akana, ona rege tarup' pañjae ari bandhi ket're Gupinathe nel ket'a laha janga thopare mit' ten katup' do banuk' taea, Tarup' ak' barea jañga reak' mimit thopa re möre gotten kate rama tahena, barea re gel gotten, Menkhannui tarup' ak' do lenga laha jañga re mit'ten katup' do banuk' taete are gotten rama ren milak kanae. Sajbaj selet' bon ror lekhan bon mena- are gotten katoren milak' –ente laser kato lekage ramate tap do get' parak' ket' lekako rabor cira dareak'a.

Nit Gupinath doe bujhäu ket'a mit dom dañgra mäyäm cakha ket' tarup' do arhöe sendraea, Uni do jarur arhö gai dañgra jom ko lagit' e goc' koa. Onka ge khan jarur niñ totha hor koak' adi löksan hoyok'a. Kajetege nui tarup' do goje tege hoyok'a.

Ina bir thora sañgin' re Purna bahadur nütuman "Bathan mälik" Nepal soñge Gupinath do nepel oprome tahë kana. Thik machi andhar okte Gupinath do Purna Bahadur thene calaonte joto katha lai adea, Dosar hilok' marsalok' saõte unkin do Purna Bahadur ren ponea latu sikira seta soñge kate jaegatet' rekin seterena, Amdajare baja gan okte seta do Tarup'ak' bas ko nam ket'a. Seta do ji ji te' jharna qhip sidhä boñkoc' buru sec' ko ñar idí ket'a, Gupinath ar Purna Bahadur do onko kin nel at' ket' koa.

Mit' ghäri tayom khan ge unkin do setawak' bhok' kin anjom ket' khan kin bujhäu ket'a seta do tarup'ak' tewan ko nam akat'a mente, Setawak" bhok' ar karaj do pachim nakha boñkoc' buru sec' khon añjom hijuk' kana. Metak' me seta do tarup' onte ge ko khudau idiedea. Unkin..... hō onte tirif' ñar kin ñar idiket'a. Okte re teñgok' te seta bhok' reak' sec' kin aten ket'a. Gupinath ac' soñge hijuk' metae te purna do acka purub sec' dädare dhuräuena. Buru dhasan reak' khorloñ re nijhum kin teñgo thirena onekin teñgo akan khorlon cetan re sañim leka dhiri çatani ajet' akana, Jharna qhip qhip te tarup' do unkin sec' geye ñar aguyet'a.

Lahare lai akana khorlon cetan redo dhiri sañim menak'a. Ar ona latar redo unkin sikria. Tarup' do thik unkin cetan sañim reye seter lenre çatani te uni doe ad

esede, khan uni turé ar upai bañ hoyok'a. Kajege ona khorloň khon odoken te Tarup'e dár águet' sec' kin dár idı ket'a.

Pe, pon minit tayom khan ge dádař kan seta dhip rekin nél nám ket' koa, Onko ere kate tarup'e nír bańcaok' do upai banuk'a. Tarup' do ađi cotkar dádař janwar kanako, Menkhan ađi ghäric' mit' rokom dádař ko doko bañ kana. Seta do tarup' leka cotkar bako dár dareak' rehō mit' rada ghonta ke ghonta ko dár dareak'a. bako langak'a. Kaje tege dár haparao re tarup' do seta saõ bako dareak'a. Thora ghäric' tayom bołkoc' buru coř re Tarup'ak' taras ar seta jhaõ jhaõ' kin anjom ket'a. Sikrią dokin cirgal got'ena, Tarup'e daret' tapis hüya te dher saňgiń calak' reak' jarur kana, menkhan setawak' andor te bujhauk' kana onko do khorloň cetan cátani rege uni ko eset' akadea.

Tarup' ar seta ko lărhái kan reak' botor awaj kin anjom ket' saõ tekin nél ket'a Tarup' do ona cátani reye térgo akana.

Bae daret'a setako jhaõ jhaõe kan rehō, dare reho bae dejok' kana, Lutur do capra ge bohok' khäpri reye jalat' akat' taea. Jelení candbol do ot sec' camuk lekae tic' akat'a, ar cet' tet' doe kurbaň koč koto akat'a. Nit ge okoetak' seta recue don ladeak'a nahak'. Gupinath do sare tuniau ket'a, Purna Bahadur do tuturé mana keda. Tuňe reak' upai banuk'a, - Setae jos dare kok'a, Seta hō ente uni sorko bhirau akana. Jähätiš Tarup' do aema seta soňge lărhai bako dila. Langa len khan dare re nir dejok' te seta khon paskaok' ko kurumutuia. Menkhan nui tangar matuň do ponea seta samaň re dhič katey térgo akana. Begor lărhai te onko then tis hō bae alaeok'a.

Mit' arak' ajgar seta do Tarup' reye don ladeyena, Bijli leka cotok marte Tarup' do unije hatwa keda. Käthin hasote seta doe garjao ket'a. Laser ramate lac'e or cirę ket' taea. Ar buru dhiri cetan re goc' geye irici gidi kadea, Purna Bahadur do pagla leka khukri ar mutaň sap'kate botkoc' nír dejok'e ehop'ena. Khan arhō mit'ten setawak' gujuk' naraj garjaok' anjomena, onde nír dec'en storage Tarup' do unkin samaň te phuc' marteye dár ket'a.

Latar sec'e nír phedok' kan ohma kate Gupinath ho royot' marte cátani latar għadlak' sec'e don ārgoyena, Inak' tege ayubok' okte hoyen te Bahadur ar Gupinath do sarec' barea setawan te onde khon kin ruárena.

Dosar hilok' setak' ar hō uni kataha janwar sendra kin odokena, Amdaj 15(gel more) minit gan tayom rehō għakħur seta do Tarup'e ghaskao sen akan sec' kin bas nám ket'a. seta kin pańha idı ket' kin bar ghonta tayom re unkin do mit'ten jora then seterena. Jhora gajar oka then mucat' en onde khon ge jaega tet' do latar sec' tapol sen gea. Ona capot' dāraň jaega do dhiri te perec' gea. Bahadur'ak katha leka Gupinath do gajar mucat' reye tāřāk' ena ar Bahadur do tapol teye phedena. Tapol khon Bahadur ar seta do Tarup' ko jhorjet'e bołkoc' sec'e dár boř ec' kea hudis kate nonka kin pontha ket'a. Gajar mucat' dāraň khon Gupi do Bahadur, tapol re polok' machae nél náme kanaAcka bołkoc' sec'e behget' rakap' ket' dom haribhoň utären kätic' lătu dhiri ar por talare jel dieren

nélok' kana. Jiweť jel do nonka dhiri re bohok' doho kate ohoe gitic' lena. Jarur ge uni doe goc' gea ar uni ren gogoc'ic' doe uni Tarup' kan gea.

Gupiye nélket' seta ma bas baste note gekin ruq̄ hijuk' kana, kedae uni khuniähi Tarup' ge uni jel doe goc' akadea. Jele tunum äikäu kede do nit hö hormo do urgum ge – Thora qhāri laha geye goc' akadea.

Buru do ädi baň usula, lac' perec' jom kate dustur leka kathæbir janwar do mit' qhāri jāpit' sanakoa, Nui ho jarur ge sor jahā sec' reye giti c' akana, Onkan okte reye tebak' len khan uniak' jāpit' do jug nindarte pherao kok'a, hudis kate bahadur baň tāngi kate buru te dejok'e nandhaoena oka then sen kate tēngoyen onde do ädi karit' khorloň kana, dene banar coť re barea ädi laťu dhiri menaka'a, Dhiri jaega kante Tarup' ak' bin sontor tet'e bujhau ket'a. Énte tarup' do ac' sor rehō se jhal rehöe tahē dare kok'a, Onate Setawak' goro begor lahak' thik kamí do bae metat'a.

Gupi do ak' sidup' ket' te Sarjom sakam reak' cutiye núnu kana, kapi do jojom ti teye sap' akat'a, Dure thamakur lag selet' Tarup' reak' so hōee aťkaret' do? Seta leka bas dare manwa koak' banuk' rehō sor reak' so doko amdaj dareak'a gea, Gupionte note ye arit'et kana, uhu Tarup'ak' cet' cinhage bae né námet' kana, Ackage seta bhok'e arjom ket'a. Tinak' sańgin' re menak' koa badae lagit', Gupi do tapol sec' e oyen ket'a, Anjomge jangā sec' nonjor senen re korám bhitri reak' mäyäm kundi biblibauen taea, Bohok' coť re tikin akan cin cando Ac'ak' janga then cet' reak' umul, umul reak' bohok' ar dabi nélte bujhauk' kan umul tayom re oka umul menak' nit ge ac' cetan re don ärgok'a. Tuň ghuri te Gupi umul sec' do baň, mul sec' ge sare arak' ket'a. Tarup' do dhiri sarim khon Gupinath reye don ärgoyena, kolom kato churi leka rama moça reak' läser data doe rok roko akat'a, Gupinath tāhur ar kaptəaoe lagit' tuň jos akadeae. Jojom thopare, okare möre rama ge menak' tae, mit' dom hoe re ultau äcuren te Tarup' do Gupinath reye nürhayena, ar bana hö ge otrekin gitik' toc'toc'ena.

Larhāi kin reak' hal bes do baň kana, Gupinath ak' do ti khon bar pe phut' jhal pásir caloena, ona halań agui calak' khan ge tarup' thene jhaotao ocok'a. Menkhan Tarup'ak' hal hö kahil gea. Jojom nakha reak' dabi jaň re äpari karbit' akana. Ona haso te bae acet akan rehō thora doe kabu akana. Gupinath do Tarup'e beriget' akawadea, hoeto nit geye don ladek'a, Jojom dabi re äpari menak' rehō lenga thopa re laser ponea rama menak' taea, Tayom janga te bairi hormoe chaka chun dareak'a, barea jambe reak' data baň cet' kom! Bhirau ocoau khan bańcao banuk'a,. Kapi muť kate ac'ge Tarup' dea reye don dec'ena, Lenga tite Tarup' hotok' limbat' katejojom ti reak' kapi te cura mare mage kana.

Menkhan Tarup' hö unak' alga soportoc'ic' c' e baň kana. Unak' äte mak' ocok' kan rehō bae kabuk' kana. Acka nunak' äte don rakap'ena, Gupinath do uniak' dea khon möre phut' gan sańgin' reye ultau nürhaena, Inä tak rege Tarup' do nunak' botore taras keda Gupinathak' hörmö reak' mäyäm botor te dak' utärena.

Tarup' hō don ket' Tayom mit'ten cakta dhiri reye tupuc' nūrhayena. Bardom gan gurdāu tayome teñgo ruñrena Gupinath sec' añgra lekae bēñget' akat'a, Anjōm ket'ae Tarup' do tayom jañga te don lañgit' dhiri reye lebet' urijok' kana. Nit ge nahak'e don ladek'a, Lerīga jañga thopa reak' ramae odokaka'a, are gotten re mōre kato do okaj getaea. Menkhan nito ponea do bajri horñmo cirai lañgit' saprao menak' taea.

Tarup'ak' mit' dabi okaj akan taea, Panjra-Dukā hābic' kāpi teye hubak' oco akana, Gujuk'ae thik ge Menkhan gujuk' laha re jāruñ ge uni do Gopinath tāhuregea, Ak' te Tunē reak' at banuk'a, ti reak' kāpi te hoeto mit' dom re bae sumarok'a, Tayom sec' dar reak' hor, dhiri te eset' gea, samari re muthāñ akan gujuk' reak' rup, Gupinath jiwi reak' ase giñikat'a.

Ac'kage seta reak' bhok'e anjom kete'a Koyok' rakap' katey nēl ket'a Oka dhiri sarim khon Tarup'ac' reye don let' barea setawante Purna Bahadur hir hec' ondeye tengo akana. Gupinathak' hal nēl kate Bahadur doe haemoe katena. Setawak bhok' ar Bahadurak' kāumāu tehō tarup' do thora gan ho bae garpuc' lena, noñjor tae do Gupinath rege.

Don lagit'e lambet' nōk'ena, Gupinath banar tite kāpie sap' uric' ket'a, Ar thik inā tak rege Bahadur do khukri Tarup' bohok' reye capat' kirbit' ket'a sōnge sōnge te seta hō don pheden te Tarup' kin jhaptao keda, Onte note ger katekin or terí terí keda. Norom thopare edrete jaljalaok' kan are gotten kondea rama ar bañ odok' lena. Purna Bahadurak' kukri ājhāñ te jeajuge jāpit' ket'a. "Are kotoren mālik".

Kukli Ko:-

1. Gupinath do okoye tahē kana ar cet' lekan hoye tahē kana?
2. Uni do oka birte sendrae sen lena?
3. Sendra hoy do cet' lekan hoyok' jāruña?
4. sendra kahini reak' mul katha ol me.
5. Gupinath do pahil re okare Tarup' e nelnam ledəə Ar uni Tarup' do cet'e cekayet' tahē kana?
6. Bhed ol me:- Dilgaria, milak', jhund, muthāñ, garpuc', Cirgal, Jhaptao, Jhora.

CHAPA KOL

-Mr. Benedict Hembrom

Lekha do dharti ren manwa koak' lahanti reak' mitten cinha kana. Ad re manwa ko do bises kami oktere likha ajak' ko beoharet' tahē kana. Namuna lekabon men kea, gai dangra ar dhon durib eman rukhiä lagit' mimit' rokom reak' cinha ko beoharet' tahē kana. Niä bedäl rehō adom maejiu ko do bises katha disai lagit pañci ancar ko tol domhoyet' kana. Manwa koak' likha ajak' do turui hajar (6000) bochor gan lahare ehop' akana mente badeok' kana.

Dinko paraom calak' saō-saōte sobhota sedte laha akan jatko do juda juda harop tutra kate akoak' saōhet' lahanti lagit' ko kurumuťu keda. Menkhan onako joto haropge ti ol rup re tahēkana. Un oktere jahaē hor pahilre jahan puthi ol lekan ona khon ge etak' kodoko ol ucaret' tahē kana. Ar ona lagit' te ađi aema somoe ar taka kaudi reak' khoroc hoyok' kan tahē kana. Onako din re akił bidađ do eken mit' bar hor talarege tahēkana. Ente lahare un oktereaķ' puthiko do ađi kom tahekana ar onako reak' gonoň ho ađi jasti tahē kante ne hor do bako kiriń dareak kan tahē kana. Tala-jug oktekore Isai koak' sewa mundil kore dhorom puthiko alo komborok' lagit' sikri teko tol dohokak' kan tahē kana.

Noako muskilak' khon rawalok' lagit' manwa koak' khondrońd do baī baite barti idiyena ar mit' din onako muskilak' khon rawalok' reak' upaī ko nám keda. 1450 sal re bhitrre Jhon Gutenberg nutuman Jarman disom ren mit' hor Chapa kol reak' námunaе tutra keda. Itihäs olok' koko menet' kana Gutenberg laha pon sae (400) bochor kore Cin disom ren P. Sheng nútuman mitten hor chapa kol benao kate olok' kami reye beohar led. Menkhan Cin pârsi re ađi aema akhorko tahēkan te ona chapa kol do purate baň beohar dareada. Dosar katha do noa ge Cin disom re chapa kol tutra akan reak' khobor do etak' disom ren bako bade dareada. Ona chada Gutenberg laha möręgel' (50) bochor "Korea" disom rehō onkan chapa kol reak' beohar tahē kana mente badeok' kana. Thik ona okte korege Europe ren mit' hor, one uniak' ríutum do baň badeok' kan,

pahil re chapa kol benao reak'e kurumuťu led. Uni do mitten capra-kat' cetanre akhor reak' naksa benao kate rukateye rok' acurkeda, rok' acur akat' usul jaegakore kali jot' kate kogoc reye ota jalat' ket're akhor do kagocre chap baísauen khan ađi raskaye bujhau keda. Nonkan chapa kol reak' námuna do "Jaelographi" ko metak'a. Onado Junani pârsi Jealous-bhed do kat' ar graphi-bhed do- ol khon hec' akana.

Noa jaelographi ajak' chapa do aemadin baň tıkau tahē lena, ente noa reak' akhorko do odol bodol reak' subida do baň tahē kana. Mimit' puthi lagit' rok' odokak' kat' do eken ina bisoe lagit'ge beohar dareak' kan

tahē kana. Judā bisoeko reak' puthi chapae lagit' do arhō judā te katrē akhor ko rok' odok' hoyok' kan tahē kana. Ar onka lekate onareak' khoroc ar somoe hō ądi bārti lagaok' kan tahē kana.

Ona tayom 1500 sal kore Holand disom ren mit' hoř Lowrence costar ko akhorko hante nhate dareak' chapa kol reak' mittēn nawa namunae tear keda. Noa kol reak' subida do tahē kana, judā judā bisoeko reak' puthi ol lagit' te judā judā kat' rog reak' jarur do baň hoyok' kan tahē kana. Middom rok' odokak' akhor tege etak' bisoe reak' puthi ko ho chapa dareak' kan tahē kana.

Roř lek katha Kostar ge nawa chapa kol nām una ren dāhar uduk' ic' do. Ar ona iatege Holand ren horko do Kostar ge chapa kol ren janam data menteko manaoede kana. Menkhan Kostarak' chapa kol reak' muskilak' ko tahē kana ona ge akhorko do kat' reak' tahē kante ądi usara herok' kan tahē kana ar her len re arhō te akhorko rok' odok' jarur kan tahē kana.

145s0 sal tayom Jarman disom Gutenbarg do kat' bodol te sisā reak' akhor koye benao odok keda. Sisā reak' akhor te puthi chapae do ądi subida tahē kana, en té onado usara baň herok' kan tahe kana ar her len reho onako galao kate arhō judā te akhor ko benao dareak' kan tahē kana. Gutenbarg do pāhil prothom 1457 sal re ac'ak' chapa kol re junāni pārsi te Baebel chapa sodor keda. Ona tayom chapa kol reak' ądi lahanti hoe idiyenrehō Jhon Gutenbarg ge dhātiren horko do chapa kol ren Janam data menteko manaoede kana.

Tehen' dhāti re chapa kol reak' ądi lahanti hoe akana. Pāhil do ti ar jaňga reak' gorote noako chapa kol reak' kami do hoyok' kan tahē kana, menek' nebetar do bijli darete chapa kol reak' kami do hoyok' kana. Bortoman adhunik jug re Kompiutar do chapa kol reak' beohar hoyok' kana, one ona reak' gorote ądi kom somoe re ądi aema puthi se emanteak' chapa sodor dareak' kan.

Chapa kol reak' turta soňge soňgete dhratiren mittēn nawa ebhen hoyena manwako talare. Kom some re aema judā judā bisoe reak' puthiko chapa sodorok' ehop'en khan dhāti ren manwako onako parhao secte onkoak' bud ąkil do bārti idiyen takoa. Sāngiń ar judā judā disom renko tu jc' hudis bundi, bepar-banij ar saõhet' eman reak' jonorao hoyena Nawa Nawa jinis ko turta akan katha do chapa kagoc secte judā judā disom te pasnao idiyena ar onkate hōrko talare tahē kan andha patių do komao idiyena. Noa chapa kol secte bārti do saõhet' reak' ądi lahanti hoyena.

KUKLI (AKIL BHANJAO)

KATHA	BHED
LIKHA	OL
AJAK'	DHARA
TURTA	ABISKAR
SAÖHET	SAHITTO

1. Chapa kol benaok' lahare hoṛko do cet' ko cekayet' tahē kana?
2. Chapa kol ren janam data doe okoe kana ar cedak'?
3. Chapa kol benao re okoe koak' kurumuṭu tahē kana?
4. Gutenbarg chaḍa etak' koak' chapa kol do cedak' bañ angoc lena?
5. Jaelographi mente cet' em bujhäuleda?
6. Chapa kol sečte manwa koak' cet' upkār hoe akana phaelao te ol me.

Jomak' bon menlekhān sanam hōrge dakautu, piṭha-rūṭi, jo eman bon bujhāu goda Jomak' reak' kħandri mane do "Okako jinis jom kate jiwiānko do hōrmō benao rakabok'ar jiwet' ko tahan ona ge jomak' doko metak' kana.

Jiwiānko mente nonde manwa, janwar, leñok'-tundānko ar dare-näri ge bujhāu ocoet' kana. Joto lekan jiwiānko ge dhārtire jiwet' tahan lagit' jomak' do jarurāko kana. Jomak' begorte dhārtire cele hōjiwet' bānuk'ko.

Joto lekan jomak' gel mul se asolte pe rokom reak' menak'a, karbohaidret jomak' (Carbohydrate) protin jomak' (Proteins) ar Itil jomak' (Fats). Noa pe rokom reak' jomak' chada katehō Rurukhiā jomak' (Vitamins) ar Dak' ho jomak' bhitrīrege paraok'kana.

Karbohydret jomak' (Carbohydrate) re do karbon, Haedrogen ar Oksigen tahēna. Noa jomak' do bārti kaete caole, guhum, toa, alu jo jinis eman re bārti nāmok'a. Noa jomak' te hōrmō benao rakabok'a ar dare nāmoka.

Protin jomak' do karbon (Carbon) headrojen (Hydrogen), oksijen(Oxygen) ar neaṭrojen (Nitrogen) te benao akana. Noa jomak' do jel, hako,bela,toa,ar dāl jat reak' anaj kore bārti tahena .Noa jomak' jom lekhan hōrmō reak' lolo jaştika ar hōrmōre dare namok'a. Hōrmō benao rakab lagit'hō noa beoharok'kana.

Itil jomak' do akal okte reak' jomak' ko metak' kana. Jiwiānko do bahre khon jomak' bako nām oktere hōrmōre tahan itilge hōrmōre dare nām lagit' kobeoharet'kana. Jel, hako, toa, għiu, narkor, emankore noa jomak' do nāmoka. Noa jomak' te hōrmōre dare jogao tahan kana ar jiwinkoak' metak'me manwa ar bahre reak' lolo talare somporke dohoyet' kana.

Rurukhiā jomak' do hōrmō hāti' aema lekan rogbighin khon eran tahan ar onako tergo daram lagit' dareye ēmok' kana. Noa rurukhiā jomak' reak' obhab hoelen khan data seja,harta reak' ghao,met' moċa ar alań reak' rua, up' nurok' ar mayam reak' obhab eman botoranak' ruą haso hoyok'a. Rurukhiā jomak' do (Vit. A), Di (Vit. D), ke (Vit. K), (vit. E), Si(Vit. C) ar Bi ar saōtenak' (Vit. B-comp) nūtum teko nūtum akada.

Rurukhiā jomak' do toa, bele, hariż ar sasań arik' sakam, malhan, kurċa ar joto jekan jo jinisre tahena,menkhan ona reak' poriman do ađi komge cetanre olen jiniskore tahena. Ke (Vit,K) rurukhiā jomak' do siń cando rātre tahena.

Jomak' soñge soñgete dak' asol utar jomak'bon men dareaka. Dak' begorte hōrmō bhitrī reak' kami jeleka-jomak' hajam, hōrmō khon bārċ' jinis bahrey, mayam reak' aċurok' ēman bań hoe dareak'a. Dak' do aema lekan jaega khonbon nām dareak'a menkhan joto jaega reak' dak' beohar do bań boġea. Ente bārċ' jaega reak' dak're aema lekan rog ren jibānu ko tahan kana.

Cetan rebon nám ket' joto lekan modre mit' gotten hō manwa-janwar se leñók'-tundan kodo bako benao dareak' kana. Joto lekan jomak' lagit'ge noko do dare-näri re bhorsak' hoyok' kan takoa, ente dare-näri motorege joto lekan jomak' benao se tear reak' dare do menak'a. Namuna lekabon menkeea "Caole" noa do mittén manwa se janwar do bae benao dareak'a, bickom eken horo darege noa benao reak' dare do menak' taya. Manwa do ekan isin aro kateye jomet' kana ar onkate onare menak' dare jomak' (Carbohydrate) lolo jomak' (Protein) ar Itil Jomak' (Fats) ar rurukhiä jomak' (Vitamins)e apnaret' kana. Sakam, eman ko jomat' sec'te onare benao thik akan jomak'ko apnaret' kana.

Ado nitok' cet' lekate noako jomak' dare-näri re benao'k' kana ona reak' bon nel lege.

Jomak' do pahil te dare-näri reak' hariç sakamre benao'k' kana. Ona iate dare sakam do "Jomak' benao kárkhana" ko metak' kana. Noa hariç sakam redo Klorophil (Chlorophyll) nútumanak' mit' lekan jinis tahena, ona reak' jokha do .0004 - .0010 milimilitar amdaj hoyok'a. Nelok' re ona do sim bele leka ar ona bhitrire ti katup'ko tiar akan leka aema hajinko tahena.

Dare-näri do rehet' reak' gorote hasare tahlenkan dak' sakam teye or rakap'et' ar hoe khon lolo hōe (Carbon-di-oxide) hataoet' kana. Noakin barea milau kate siń cando rāt reak' darete sakam reak' klorophil do jomak'e benaoet' kana.

Menkhan noa jomak' cetanre olen leka unak' algate do bań benao'k' kana. Noa benao'k're siń ar nindá banar reak' ge ađi jarur menak'a. Eken siń se nút motote jomak' bań benao'k'a.

Din re klorophil do siń cando rāt khon dareye hataoet' kana ar ona dare do rehet' sec'te rakabok' kan dak' cetan reye kämiyeda metak' me rasayonik' (Chemical reacting) narjor hoyok' kana. Ona tayom sakam do aćak' katic' katic' bhugak' (Stomata) sec'te lolo hoe (Carbn-di-oxaide) bhitri teye sähet' aderet' kana ar dak' sońge milau kate siń cando rāt khon nám akat' dare ar aema lekan Enjayem (Enzyme) reak' gorote jomak'e benaoet' kana. Jomak' ko modre pahil so Dare jomak' (Carbohydrate) benao maranak' kana ar dare jomak' khonge taenom te Lolo jomak' (Proteins) ar Itil jomak' (Fats) do benao'k' kana.

Rurukhiä jomak' dare-näri re cet' lekate benao'k' kana ona do tehen dhäbic' beste bań bädæ akana. Menkhan noa do tehen dhäbic' beste bań bädæ do ađi kom poriman etak' jomak' sońge mesal tahan kana. Jahan jomak'ge ađi jaśti lolo lekhan noa rurukhiä jomak' do ađi usara nostok'a.

Noa jomak' benao kämi ona do dare-näri reak' sakam re hoyok' kan ona kämi do "Photointhesis" (Photosynthesis) ko metak' kana. Jomak' do sakam re mittén tayom mittén ceka acurok' leka benao'k' kana. Dare jiwt' tahan bhor noa kämi do calao idik'a ona reak' thirok' do bańuk'a.

Joto jomak' ge sakam re benao sat kate dare-näri reak' juda-juda hormo hatiñ kote calak' kana ar tinak' jomak' dare-näri harak' lagit' jarur kan ona khon bartiak' do dare reak' jo, sakam, rehet'ar oka do dare tet' re jogao tahan kana. Manwa ar janwar kodo ona jogao tahan kan jomak'ge dare-näri khon hataokate ko jomet' kana ar dareko riñamet' te harak' arko jiwedok' kana.

Nitok' noabon pustau dareak' kana je dare-näri do manwa-janwar, leñok'-tundañ sanam ko jiwei' tahan lagit' adi jarurak' kana mente. Jomak' songe-songe te dare-näri do jiwianko adi damanak' Jiwei' hoe (Oxygen ges) emabon kana.

Dare-näri do manwa-janwar ko jomak' ar jiwei'hoe emako kana ar manwa-janwar do dare-näri jomak' benao re jarurak' kan lolo hoe (Carbon-di-oxide) ko emae kana, metak' me manwa-janwar begorte dare ar dare-näri begor te manwa ar janwar noa dharti re jiwei' tahan do muskil gea.

Kukli:-

1. Jomak' mente cet' em bujhaukeda?
2. Jomak' do tinak' rokom reak' menak'a? ar cet' cet' ko?
3. Dare jomak' do okreñamok'a ar ona reak' kämi do cet' kana?
4. Lolo jomak' do okre ñamok'a ar ona reak' kämi olme.
5. Itil jomak' okare namok'a ar ona reak' kämiko do cet' kana?
6. Jomak' benao karkhana menlekhan cet' em bujhauleda?
7. Jomak' chada kate dare-näri do cet'e emok'kana.
8. Khato te ol me:-
 - a) Rurukhiä jomak'
 - b) Photosynthesis
9. Osar te ol me:-
"Dare-näri do jiwiankoren gate".

Olimpik enec' haparao do dharti reak' joto khon soros utar enec' haparao kana. Noa enec' haparao do asol ge Greek horkowak' tahēkana. Greek hor kodo hormo ar ąkil bhańjao re ądiko moneak' kan tahekana. Onkoak' hudis dhara leka te, mit' ten niphut hormo rege mit'ten boge mon do tahena.

Greek hor koren maran boňga Jiyan ak' mundil do Olimpia nutumanak' thăhire tahēkana. Uni bongawak' man hoe ocoe lağit'ge mundil samań reak' tāndi re pon bochor bad bad aema lekan enec' haparao koge hoyok' kan tahēkana. Noa haparao re seledok' do Greek hor ko lağit' ądi man reak' katha tahekana, dăr haparao, diskas capat' sadom dăr, borlom sohor, tawak' haparao, noa koge asol tahēkana. Sadom gađi roth do ponea sadom te ko oret' tahekana. 11 kilometer sāngir noa sadom gađi dăr haparao do ądi răską ar mon mongonok' ak' tahekana.

Olimpik enec' haparao do Maşı janamen laha, 776 sal re ehop'lena mente bādaeyok' kana. Sedae oktere July cando reak' 11 tarik' khon 15 tarik' dhäbic' enec' haparao do hoyok' kan tahēkana. Enec' ehop' lahare 8 jon bik' cărko ar joto khelodię ko jiyan bongawak' murti sanam re teńgo kateko kiriyač' kan tahēkana. Onko do mōře din lağit' nirikthäi re sengel kund' jol kate ko dohokak' kan tahēkana. Dosar tesar ar ponak' din hilok' do enec' haparao ko hoyok' kan tahēkana. Mucat' din hilok' do enec' haparao re jitauk' ko siropa ko emako kan tahēkana. Pahil pahil do siropa lekate jalpaı dare reak' sakam jitauk' koł o emako kan tahēkana. Siropa emok' somoe do khelodiawak' nūtum, ac' babawak' nūtum ar ac' tahan thäi reak' nūtum lai jahirok' kan tahēkana. Noa enec' haparao re mea jiu ko ar golam kāmia ko do bako selet' dareak' kan tahēkana.

Enec' haparao re jitauk' ic' khelodię do ac' ak' nij disom re birbanta reak' man-mantote namet' tahekana. Onolia ko ho uni bisoe te onořhe ko olet' tahekana. Karigol ko ho uniak' murti ko benaoet' tahēkana. Olimpik enec' haparao re jitau hec'ic' khelodię do, larhai re jitauic' senapotı khon hō bārti man-monot te namet' tahēkana. Noa te bon bujhau dareak' kana, sedae do Greesh disom re noa enec' reak' tinak' man tahēkana.

Greek sobhota cabayen tayom, Roman kowak' rajotto okte re hō Olimpik enec' haparao do onka ge calao idik'kan tahēkana. Menkhan Roman sombrať Theodesiyasak' mit'ten parwanalekate noa enec' haparao do thukum ocoyena. Note 6 ak' sema okte re mit'ten adi maran ot larao hoyen te, Olimpi reak' ądi at loksan hoyena. Ina tayom, din kō hō paromen sorige te Olimpia reak' Olimpik enec' haparao reak' katha ho hor ko hirin idı keda.

Dher din tayom Olompik enec' haparao ehop' ruar reak' katha do pahil te Gats Mats nūtuman, Jarman re mit' hore hudis let' tahēkana. Greek hor ko hō noa reak' ądi khandri ko hudis let' tahēkana. Onkage tinak' bochor gan cori noa enec'

haparao do ḥan ḥari bahar ge Greish disom re hoyok' kan tahēkana. Menkhan niā ḥaļi Olimpik enec' haparao ren janamdata do kanae France ren Beron Peyertha, Kubartin.

25 November, 1892 sal re Paris khelod saōta reak' 5ak' serma re Peyertha kubartin ne rorlet' tahēkana. "Olimpik ar Olimpia do joto manwa sobhota reak' cinhā kana. Olimpik enec' tāndi do jotowak' nāpamok' thāi kana. Onate, delabon dhārti re suluk tambhaok', noa katha mon re doho kate Omilpik enec' haparao re jitāuk', ona do marań katha do bań kana, menkhan onare seledok' ge asol katha do. Ar joto Khelodiā ko ge sāriak' re tahē kate enec' haparaok' ge Olimpik reak' asol jos ar motlob". Olompik enec' haparaok' reak' porob hō kana. One okare juan kora-kuri ko akowak' soros tet' udug lagit' mit'ten marań porob.

Beron piyrrha kubertin ak' kurumutu do sanam jat ren ko angoc keda. Ona leka te 1894 sal re pahil dhom antorjatik' Olimpik somiti gothonena, noa ren pahil mukhiā do mit'ten Greek hore tahēkana. Uniak' nutum do Dimitrash Daikels. 1896 sal re niā ḥaļi reak' pahil Olimpik enec' haparao do Greish reak' Ethensh nangraha re hoelena. Noa enec' haparao re dharti ren 13 goten disom ren 311 jon khelodiā ko selet' len tahekana. Un khon ge pon bochor bad bad noa enec' haparao do hec' akana. Menkhan 1916 sal re hoyen pahil marań lārhai, inā kate 1940 ar 1944 sal re hoyen dosar marań lārhai karon te turuiak', gelbarak' ar gelpeak' Olimpik enec' haparao do bań hoe len tahēkana. 1992 sal re do Spain reak' Barsilona nangraha re 25ak' Olimpik enec' haparao hoe lena. Noa re 172 gotten disom ren 15,000 hajar khelodiā ko selet' len tahēkana.

Nia okte reak' Olimpik enec' haparao re noa ko enec' haparao hoyok' kana. Etheletiks, Jimnastik, Bedminton, Football, Bholi-ball, hand-ball, Basket ball, Hoki, Tenis, Table tennis, Archari (Ak'tun), resling, Boxing, Saikiling, Swimming, Boying, Shuting, Kenying, Yoting, Weight lipting, judu ar ar enec', haparao ko.

Olompik enec' haparao re joto khon marańak' ar soros utarak' dār haparao do kana marathon dār. Noa reak' itihas ho ađi hahara. Noa re mit'ten Greek paltonak' katha ol menak'a, one okoe do ac'ak' disom ađiye dularet' kan tahekana. Masi janamen laha 490sal re hoelen tahēkan. Larhai re Greek ko ko jitauen reak' mananak' rāskā khobor do Marathon nutumanak' thai khon Ethensh nāngraha tey aguledaphaidi Spaidis nutuman mit'ten Greek palton. Marathon khon Ethensh reak' hordo 26 mail 385 goj jelena.uni palton do unak' jelen hor mit' dar te parom kate Ethensh nangraha re jitauen reak' raska khobor re jahir keda ar onde ge uni doe bendaoena. Uniak' noa din disai lagit' ge marathon dar haparao Olimpik re ehop'ena. Onate marathon dar haparao reak' jelen do 26 mail doho akana.

Olimpik enec' haparao re Bharot reak' do adi nacar dosa gebon men dareak'a. Bharot do eken Hoki re 1928 khon 1956 sal dhabic' lagatar sona reak' siropae nam let' tahekan te, hoki enec' ren sombrat e hoe len tahekana. Ina

tayom 1860 sal re do rupa reak' siropa, 1964 sal re do arho sona reak' siropa. 1968 ar 1972 sal re do bronj reak' siropa. Menkhan 1976 sal re do siropa bae nam leda. 1980 sal re do arho sona reak' siropa, ina tayom Bharot do ar Hoki re siropa bae nam akada.

Bharot do 1948 sal re pahil dhom Olimpik Foot-ball enec' haparao re bhage hatao leda. 1948 ar 1952 sal re Bharot do pahilak' enec' rege bida hatao hoyen taya. 1956 sal re do ponak' darjae hatao leda. 1960 sal re hoe harao ocoyena. Ina tayom Bharot do ar Olimpik Foot-ball enec' haparao re seledok' lagit' bhas auriye nama.

Dar haparao re "Udauk' Shik" nutum bahna akan Milkha Singh ar "Sonali Piprian" P.T. Usha ho ponok' darja dhabic' ge kin seter dareada.

Abo Assam ho Bharot reak' mit' kona re menak' re ho, Man reak' katha do noa ge, Assam ren Khelod Giri Dr. Telimeron Aowe do Bharot reak' foot-ball dol, 1948 sal re pahil dhom Olimpik foot-ball enec' haparao rey ayur leda. Uni tayom 1992 sal re Sri Dipankar Bhotacarji Barsilona Olimpik re Bharot sec' khon Badminton enec' haparao rey selet' len tahekana. Siropa bae namlet' re ho, monj enec' uduk' sec' te Assam reak' man hoe barhao let' tahekana.

Dharti reak' joto khon soros utar enec' haparao Olompik re siropa nam khon ona seledok' lagit at nam ge adi mahabtag reak' katha. Ar ona lagit' do jarura jiyajit kurumutu ar lagatar hormo bhanjao. Noa Olimpik sec'te joto disom ren hor ko midok' ar suluk tambhao akan tahan dharti re noa ge jos ar motlob.

Olimpik enec' haparao reak' itihas do tinak' ge mare, unak' ge mon-monganak'ak'. Din ko lahan ti idik' songe songe te nawa enec' haparao ko ho samilok' kana.

Kukli:-

1. Olimpia do okare menak'a? Ar cet' iate namdak akana?
2. Olompik enec' haparao do oka jaega re ehop' lena? Ar cet' leka te ehop'lena?
3. Olimpik enec' haparao do oka sal re ehop'lena? Ar un okte re cet' cet' enec' haparao ko tahekana?
4. Okoeak' parwana lekate noa Olimpik enec' haparao do thukum ocolena? Ar noa ehop' ruar reak' katha do pahil te okoe hudis let' tahekana.
5. Nia hali reak' Olimpik enec' haparao do okare ar tinak' sal re hoe lena? Ar noa ren janamdata doe okoe kana?
6. Marathon dar do cet' leka te ehop'ena? Noa reak' katha itihas ol me.
7. Olimpik reak' jhandi do cet' lekana? Noa jhandi do pahil dhom oka sal reko rakap' leda?
8. Sedae do Olimpik enec' haparao re jitauk' ko cet' siropa ko namet' tahekana? Ar nia hail re do cet' siropa ko nameda?

KHATAO AR KURUMUTU

-Benedict Hembrom

Khatao lenbam cātaoa,
Cas lebañem arjaowa.

Santal somaj re noa ror̄ aq̄u katha manak'a, ar noa katha do manwa ko lagit' ađi jothat reak' katha kana.

Khatao do bar lekate hoe dareak'a mit'do Hormo h̄at̄in' sec'te ar dosar do Mon se hudis dare secte. Manwak'o lahanti reak' argom re dejok' lagit' te banar lekanak' khataok' jarur takao. Hormo dare, monj ar nirogi dohoe lagit' te hormo h̄at̄in kote kami se khataok' do ađi jarur gea. Bań khatao lenkhan hormo do nijorok'a, aema hormo h̄at̄in okado barić' hō barić' utarko'a mon reak' hudis bundis hō gordhok'a, boge' hudis cinta bodol te barić' hudis ko monre upelok'a. Ingrajite mitten ror̄ aq̄u katha menak'a, "An idle brain is the devils workshop" metak' me kurhię horak' monre do soetane derak'a.

Hormo h̄at̄in' khatao secte mitten manwa do hormo secte niropone tahan kana, thik onka lekage mon se hudis dare khaṭao secte mitten manwa do manwa leka jiweť'e tahan kana. Dh̄artiren manwa ko bud-akil secteko laha akan reak' mul do Mon se hudis dare reak' khatao iate.

Dharti re tahan bhor manwa koak' obhab reak' mucat' do banuk'a. Ađi sedae khonge manwako do hormo h̄at̄in ar hudis dare khaṭao kate joto lekan obhab ko purun aq̄u akada. Sisirjuic' hō manwako khatao dareak' leka gothonan tegeye sirjau akat' koa. Manwa ko do tahan lagit' orak', hormo jiwedok' lagit' jomak' ar lajao dapal lagit' kicric' jarurako kana. Noa ko jotojarurok'ak' manwako do hormo dare ar hudis dare khaṭao kate ko nāmet kana. Hasa reak' phosol upjau dare tahan reho khaṭao begor te phosol do bam nām dareak'a. Gut katha do noage begor khaṭao te cet' ge bań hoyok'a ar lahanti hō bań.

Bhag do khatao cetan re tehad akana. Nāmuna lekabon menkeia mitten hor aema dhon durib hoyok' reak' bhag menak' taya Menkhan judi uni hor do hormo dare ar hudis dare acak' kami kore bae khaṭao lenkhan cekate ona dhon durib doe nāma. Dher horko mena bhag menak' khan jotowak' ge hoe dareak'a. Menkhan eken bhag motore bhorsak' ar ti hārup' kate durup' kok' do kurhia chada cet' hō bań kana. Ror̄ aq̄u katha menak'a, - Khataok' hor thenge Lokkhi doe boskotok'a.

Okoe jat bārtiko khataok'a onkoge jat ar disom reak' bārti lahanti ko aq̄u dareak'a. Ingraj (English) ar Jarmani (Germany) eman joto jatko khon bārti ko laha akan reak' karon do bārti khaṭao dareak'ge. Noko jat do somoe reak' dam ko baujhāu akada ar onate aq̄u pāthāuři somoe bań nōsto kate ako nijak' ar disom lahanti kami lagit' ona somoe ko beohara. Onkodo eken bhag redo bako bhorsak'a bickom kamirege.

Hormo hatin' se hudis dare reak' adi bari khaṭao hō bogeak' do bañ kana. Ente noakin banar reak' ge hisab khon bari khaṭao hoe len khan hormo ar hudis dare banar reak' bari'hoe dareak'a.

Khataok' soñge soñgete kurumuñu mon reak' hō ađi jarur menak'a. Aris-ariste jahanak' kāmi lekhan ona kāmi pura ar bes do bañ hoyok'a. dharti re maran maranak' ko kāmi oktere aema lekanak' muskilak' ko kāmi oktere aema lekanak' muskilak' hijuk'a, one unre kurumuñu mon bañ tahan khan onako muskilak' talate parornok' do bañ hoe dareak'. Bortoman jug re Biggan ar Karkhana eman reak' oka lahanti bon nelet' onako joto do khaṭao ar kurumuñu mon reak' jo kana.

Khaṭaoar kurumuñu mon tahan khan dhartire be-leťejok' ak' do cet' hō bānuk'a. Mit' sae bochor lahare okoe hō bako hudis akat' tahē kana je manwa do nahak' cēre leka coç serma reko udau dareak'a mente. Rel ar udauk' gadi auri benao' re okoe hō bako hudis akat' tahē kana, mit' māhnā reak' hor mit' din teko calao dareak'a mente.

"Kuhau te kanthar do bañ belek'a", noa katha do lañu lañu boiganik ar akitan hor besteko bādæ akat' tahē kana ar ona iatege pahil prothom aikoak' Abiskar kāmi re aema lekan muskilak' hec' parawat' ko rehō bako aschutau lena bickom mon muruk ar kurumuñu reak' darete onako abiskar kāmi monj teko purao keda. Onkoak' katha do tahēkana,-"Kāmīme arbakhān gujuk'me.

Robart Brus (Robert Bruce) ar Bindiak' kāhni do dher horbon anjom akada. Bindi ačak' tahan orak' jhalı reak' sutam topagok' kanre uni do ona jut' lagit' bare bar ot khon rakabok reak' kurumuñu nel kate mon raput' ar hados akan Robart Brus do mittē nāwā ebhen hec'adea ar mone muruk ket' te ac̄ren thora sipahiyante bāriye bhagao ket' kote Skotland disom doe sadhin keda.

Nij jion, jat ar disom lahanti lagit' hō khaṭao ar kurumuñu mon reak' khaṭao' ar kurumuñu mon bānuk' ona jañren ko se disom reak' lahanti do tis hō bañ hoe dareak'a. Tehen' abo ar abo disom lahanti argom reak' ađi latar re menak' bon reak' mul karon do kana kurhia gun. Tehen' abo do somoe reak' dam do babon bādæ orom akada ar ona tege damanak' somoeäuriak' tebon nostoyet' kana. Jahanak' jarwak' rege ge somoe khon ađi taenom bon seterok'a, Khilod eman kore ho onkage dhertet' khilodię ko do ađi diri khilod jaega ko seterok'a ar onkate onako kāmi thik somoe rebon ehop' dareak'a. Ato tola reak' somaj reak' mimit' kāmi one okako do thora somoe re rehoyok' ona lagit' bari somoe bon nostoyey' kana. One onako somoe do etak' kāmi rebon khaṭao dareaka.

Jat ar disom lahanti lagit' cas-bas, Olok'parhao, Nukri, aema lekanak' birit kāmi, khelod, parsi babot, leg-acar babot, aema lekanak' abiskar eman kāmi re kurumuñu kate khaṭao' do ađi jarur gea.

Baň khatao len khan mimit' horak' jion re aema lekanak' muskilak' ko hec' paraok'a. Kurhia hořak' gharonj do-tahen reak', jomak' ar kicric' khandwak' reak' muskilak' kote perek'kok'a. Kurhia hoř do bogeak' tis hõ bae hudis dareak'a ar onkate somaj reak' bodnam hõ hoyok'a. Onate harak' kan pirhirenko jemon akoak' mimit' kam'i re kurumuňu kateko khataok' ar onkate akoak' nij jion ar disom reak' lahanti ko ägui.

Kukli:-

1. Khaṭao' do tinäk' dharate hoe dareak'a ar cet' cet' ko kana?
2. Hormo ar mon niropon dohoe lağıt' cet'ek'kae jarura?
3. Lahanti reak' mul do cet' kana?
4. Barlı khaṭao len kana cet' hoyok'a?
5. Kätao ar Kurumuňu reak' bärphäi olme?
6. "Kämime ar bankhan gujuk'me" Noa katha do okoe roř ledä?
7. Bean me:
 - a) Khaṭao le arjaowa.
 - b) Kuhäute kanthar baň belek'a.

DAK'DHIRI
(Jalapurire campel barai boroph)

-Benjamin Murmu

Atlantik jalapurire dak' dhiri metak' me 'Boroph' te benao rakap' akan tahēkana burure ađi tapis te tākic' raput' ente "Taitanik" nutumanak' dak' jahaj ađi botor ge unum lena. Noa dak' dhiri metak' me 'boroph' (kankan) reak' ge mit' bar katha laj abon sanam kana.

Sapha dak' reak' 'Temperature' de 0' selsias khon baň komok'a menkhan ina khon thora ge kom len khange dak' do ketejok' te boroph benao kana. Jalapuri reak' bulun' dak' do -2° selsias rear hoe dareak'a, metak' me sapha dak' khon bar (2) digrī bari rear. Menkhan jalapuri dak' do-2' selsias khon okarehō ar bari baň rear dareak'a. Ina khon thora rear lenkhange ketejok'te boropok'a. Miru (Uttar ar dakhin) pahta do ađi rear gete gota rabaň dinge dak' ketec' ge tahena. Nōk'oe nonkate benao sajaok' kan boroph do jalapuri dak' latar khon tāhuc' tāhuc' jomok' ehobok'a ar pe (3) meter se gel (10) puti gan dareak'a. Dak' ketejok' te boroph lenkhan dak' tet' khon ho pasarok'a. onate jāhātis jahan dak' jahaj boroph latare bolo eman lenkhan boroph reak' ucat te kuca raput' boțejok'a. Boroph joma akan dak' talate jahaj baň sen dareak'a. Ona iate jalapuri reak' jahaj do mit' bises dharateko benaoa ar onatedo jalapuri dāharrejoma akan boroph raput' katehō dāhare benaojoña. Lolo din do boroph ac' tege lolo iate galaok' ehobok'a.

Jalapurire sanam okte mimit' ađu' dhara menak'a ar ona tehō aema sec' boroph ađu senok'a. Greenland ar Dakhin meru ḥotha khon jalapurire boroph reak' atuk' dāhar (gada) menak'a. Noa kodo 'Glocier' ko metak' kana. 'Glocier' do endekhan do boroph atuk' gada kana. 'Antartikare' aema nonkan 'glocier' nēlok'a. Noakodo ađi galan' gulun' atuk'a. the Shirase nutumanak' 'glocier' do bochor re ekan bar (2) kilomitar ge ađu lahak' kana. "Lambart" nūtumanak' armit' 'glocier' jilinte 400 (pon sae) kilomitar ar osartedo 40 (pon gel) mitar. Dharti reak' joto khon marań se jiliń 'glocier' do kana- 'Beardmore Glocier'. Ado noako 'glocier' ge nok'oe monkajalapurisec' ađu bolok'ajalapuri sec' seter len khange noa boroph tukra jalapuri dak're hante nahte paere baraea. Noa campel barae boroph qhimb a do' - 'Himsila' ko metak' kana. Greenland khon ađuk' hijuk' 'do etak' then khon ađu hijuk' ko khondo ađi kātic' gea. Enhō laj arjom tem hāharākok'a je-noakodo usulte 50 (more gel) mitar se 250 phut' dhabic' hoe dareak'a ar 0.8 kilomitar se adha mael dhabic' pasnao darekok'a. Noa 'himsila' ko do dak' cetanre gel (10) hatin reak' mit (1) hatinge putak' kok'a ar sarec' are (9) hatinge unum kok'a. Ghut hisabte mit'ec' 'himsila' dak're milau cabak'te aema bochor jarur kana. 1956 salre mit'ten ađi maran 'himsila' nēllena noado jeleńte 335 kilomitar ar osarte 97 kilomitar tāhēkana. Mit' buru barak noako boroph do lolo din ar niron din Jalapurire jahaj calak' dāharre hec' tiągok' kana ar noako ketec' boroph re jahaj tākijok' kante raput' unumok' kana. 1912 sal re nonkanak' mońj okoc' Jahaj ađi hae hae tākic' raput' ente jalapuri pendare unum hapeyena. Noa saōte unum lena aema jiwi ar sompotti. Unkhonge " International ice petrol" nūtumanak' mit' bondobosia benaoena ar noa bondobosia do

'Himisila' reak' muhin nistane jahir lahayet' kana. Dakhin meru totha khon hijuk' 'himisila' ko do arhō naprak' se bampar gea. Iraī khon gel sal dhabic' noa 'himisila' bin raput'te se galaok'te tahēkana. Boroph do eken Jalapuri cētan moto do bañ bockom dhartireak' manwa jion reak' itihasrehō bon nāma tin dhabic' rabah paraolena. Noa raban̄ somoe dhārtireak' hasa se ot rehō ađi din dhabic' aema thāi boroph te hārup' ge tahēkana. Ona din ko se jug do "Tushar Jug) ko metak' kana. Mit' bar baigyanik (Scientist) ko menet' kana je abo do nithō sesak' 'Tushar jug' reak' sesa re (Wurm) menak' bona.

Dharti re boroph ban nel akat' hor do okoeħō bānuk'ko. Cedak' je oka somoe serma dak' tuluc'hō rimil khon kātic' kātic' boroph tukra nīrhak' kana. Noa do 'Silabristi' ko metak' kana (arel dak'). Arel dak' do malhan se għanġra jañ in tīri' nurħak'a. Noa koge mit' buru soman lātu hudis lekhan 'himisila' reak' naprak' tet' em aṭkarkeea. Boroph nel sana lebon khan sikkim reak' 'Shangu nutuman mit' jola tebon senok'ma. Jola re dak' do bānuk' anec' .ken tehe tehe pond dak'-dhiri.

Maneko:-

Tāhuc'-tāhuc'	= Striding (Adi bai bait)
Uçat'	= Pressure (Cap)
Pasar	= Expand (pasnao)
Galañ-Guluñ	= Slow
Għut	= Average
Bondobosię	= Organization
Nistan	= Signal
Jola	= Lake

Kukli:-

1. Glocier do cet' kana?
2. Tināk' glocier em parħao nám keda?
3. International Ice-Petrol do cet' kana?
4. Tināk' digri reaṛ re dak' do boropok'a?

BHURKA IPIL

-Benjamin Murmu

Amge bhurka ipil jiontin' ren
Hudin inak'no a mon sermaren;
Ak'yuricok'tinam marsaltamte
Janum perec'nut dahar tinre.

Hormo reak' saj baj bagiak' an
Dhan daulat hō nihat gian;
Ar do banuk a daku botor
Dhartiak'dhon begor eken ti thor

Baitin' tiogreona puri
Sotor bolan khati ona kulhi;
Anjom godan' hapan sohan sareñ;
Jiwet jharna onde jaoge seten.

Onde banuk' hapan hiska badai
Thosak tinak'monj hē ona thai;
Onde eken menak'raska landa
In hō bhagiara sukin' hata.

Tahenañ jaejug am songete
Am ak'marsalten marsalok'te;
Amre galaok'hō menak'tin dil
Hoyok'tinam khati Burkha ipil.

Kukli:-

1. ' Bhurka Ibil' onorhe reak' mul rehet' katha olme.
2. Onoliado Bhurka Ibil saõ cet' koe mane ocoakada ar ona sec' te cet' solhae emok' kana.
3. Mane olme:- Daulat, Jharna, Bhagiara, Thosok, Bolan, Daku
4. Bean Olme:- Hormo reak' saj _____ eken ti thor.

GO PARSI SANTALI

-Probhat Ch. Sinha

Aboak' hās,	abok' garob
Go pārsi santali.	
Ədi herem	ədi lithur
Hōr pārsi santali.	
Noa pārsi	rege jitan
Ədi juri jūdāsi.	
Noa pārsi	rege menak'
Aboak' jat jatiari.	
Birburu	gadate perec'
Asam, Bongo, Bihar.	
Ar onarege	baha lekan
Aboak' pārsi bahar.	
Khet barge	ato dāhar
Sohrae, dasāe porob.	
Don' lāgrē	dhurum jak'
Ot serma saurob.	
Noa pārsi	tegebon Kukmue
Noa regebon japid	
Evenok' hō	noa khonge
Noa rege jat sabit.	
Aboak' ařān	aboak' gorob
Sāri sarna go pārsi.	
Ədi herem	ədi rasanak'
Suluk şanti santali.	

Kukli:-

1. Aboak' go pārsi do cet' lekanak' kana?
2. Santali pārsire 'ot Serma Sourob cet' lekate dulmit' akana?
3. Bekkhaeme "aboak" ařān ----- Şanti santali'.
4. Mane olme:- Gorob, jitan, jūdāsi, Sourab, jat sabit, Sare-Sarna, rasanak'.

1. Gaōta tabon ątuk' kana,
Gada dak' re tekec'tawak'
Hidir hidir met'dak' jorok'.
Gaōta tabon owar lağit',
Gaōta tabon saphae lağit',
Debon Muruka.
E juąnko!
2. Tahēkana gaōta tabon
Baha leka pirit' pirit'.
Gaōta tabon maılą yena
Kuilą leka nōrom nōrom.
Debon Muruka.
E juąnko !
3. Tahēkana arı cali
Mērhēt leka ądi ketec'.
Ađi heran ona petej.
Sajai botor ohom letej.
Ona joto Kețej lagit'
Debon Muruka
E juąnko !
4. Tahēkanak'lungi pańci, phudnə, Todor,
Tirio, Banam Tumdač', Tamak .
Tahēkanak' Sereń Duran Ar
Dobok' johar jogao lağit'.
Abo rege dayık tabon
Debon Muruka
E juąnko !
5. Gaōta tabon kisăr gea,
Sajao ruq̄ dayık menak'.
Händi paurę Debon batao.
Akil bidyę debon hatao
Khet barge cas bon lagao.
Debon Muruka
E juąnko !

Kukli:-

1. "E juąnko" Qnōrhē reak' jos atmotlob phaelaote olme.
2. Abonak' gaōta susar lağit juąnko do cet' cet' babot re kurumułuk' lağit'
dayık menak' a?
3. Abonak' gaōta re arı cali do cet' leka tahēkana?
4. Abonak' abhram jogao lağit cedak' jarur hoe akana?
5. Gaōta khon Händi parua batao lagit jarur do cedak' hoe akana?

JHARNA

- Benjamin Murmu

Ririm jharna su du suđu
Buru hobor khon tandi mundu;
Ačuk' kana ho baro masge
Kikic' kurbañi ho ađi häs ge.

Don corok' corok' ghane kocor
Dhiri raro then cogor cogor
Tikin nūrak' hē nijhum okte
Heran judasi naten sade;

Jharpa dare dalop' nārikote
Numul judasi jharna nare;
Seren cōrejok' cērē ciput'
Gai kada hō ko ada jir auk',

Jharna beda re jhora chuci
Ririm atuk' re dānqka puđhi;
Pacrak' kan a ko heran häs ge
Bhai aiok' kan ko bochordinge.

Pukhri dadi kun̄ setoń dinre
Aikauk' kana muhin anjedok're;
Jharna rege ho asrae eken
Manwajanwar ko upkarok'kan.

Kukli:-

1. Jharna onořhe reak' rehet' katha olme.
2. Manowa ar Janowarko lađit' jharna reak' cet' jarur menak'a.
3. Bhed olme:- Dadi, Raro, Häs, dalop, Asrae
4. Katha jořao me:- Mūhin, Judasi, Heran, naten, Ada

SUKU-YORAK' (Suk-ɔrak)

Alfred Murmu

Anjomakad ań		Suku- Yorak'
Laiáń me go,	Amak' moca te	ona thäi do
Jhäl gea cet'	Oka koca re	onde calak'
Bań seńera cet'	Tarám te ađi?	ona thäi re
	Begor te gađi?	
Nil dak're		lańu katic' hako
Jomko sendrae	Paerak' ko häs	hante nate
Dhipre menak'	Bańko tahan upas	sona gitil
Ona cetanre	Setonete jhalkaok'	bań kehë ko
Noage cet'	Rengec' teko ap'	ona thäi do?
Bań bań, onado;	Laiáńme E, Go-tin.	bań kana
	Ona thäi.	
Menak'a cet'		ona thäi re
Lańu katic'	Monj thosok bagwan	dare nărike
Bir dare jo	Turu, Sisu, sagwan	monj sajaoen
	Bir baha kote	
Cêře ciprut'ak'		monj sađe rak'
Noage cet'	Rawaök' okte okte,	ona thäi do
	Laiáń me E, Go tiń?	
Bań bań, onado;		bań kana
Tobe cet'	Ona thäi	ona thäi re
Toyo, bana,	Menak'ko bir jawar	kul, tarup'
Hăřu gări ma	Hati, genda ar	hopon koan te
Bir reak'	Dar rege durup'	sebel jo ko
	Ekal teko sirup'	

Buru muthni	pond borop ko
	Nelok' pīrīt' pīrīt'
Bañ cak'laoa	ona cetan te
	Rear ekal kīrīt'
Menek nelok're	sapha sora ge
	Nikā reak' abhran
Hende buru reak'	kai għat' ko
	Ekal tegye danañ
Noage cet'	ona thāi do
	Laijan' me E, Go-tiñ?
Baňa baňa, ona do;	bañi kana
	Ona thāi.

Anjom me E,		sona tiń
	Ondenak' kisa,	
Namet' kan ko ekan		dhorom hor
	Onde sukul hisa	
Harta met'te		bań aridok'
	Ondenak' thosok'	
Harta lutur re		bań tarkok'
	Ondenak' seren'	
Kukmu lekan		disom kan ge
	Banuk' anań duk	
Gujuk' gujuk'		rog bighin
	Banuk' onde do	
Rimil cetan re		Serm disom ge
	Ona SUKU-YORAK'	

Kukii Ko:-

1. Suku-Yorak' reak' mul katha ol me.
 2. Noa onõrhe reak' asol katha onoliawak' lekate ol me.
 3. Suku-Yorak' do okare námoká mente onoliadoe menet' kana?
 4. Bean ol me- Cére-Cipurutak' laiaín me E go tiń?

THAKUR JIU

-Subodh Baskey

Sonot geae jug khonan
Ontor re menae bae danań
Daya cekate uniak' em ban
Begor uni jīwi purun ge bari.

Sarej gea daya tae begor jokha
Sedae hapram koye bharot'ko leka,
Jat somaj ar disom bakhra
Bhor nit dela bon koyema.

Sibor santhao ar be suluk
Mapali gopoc' ar joto behok
Dare tamte thambao mede
Raşkä ar suluk emaleme.

Thäkur ađiye dayawana
Bhor tis ho bań digauk' taea.
Disom re suluk' thamgadik' ma
Bharot aleak' jaejug bahaok' ma.

Kukli:

1. Thäkur doe okoe kana?
2. Thäkur babot re cet'em b daea olme.
3. Thäkur Jiu onörhe reak' rehet' katha olme.
4. Bhed ko:-
Purun= Perek'
Sibor= Jahae then khon erekate jahanak' gabre joń
Behok= Etak' horak' loksán
Thambao= Thirok'
Digau= Caba
Bahao= Tikau

Mâhir monan kharsala
 Sojhe sari hamesa;
 Lelha rehœe khatoya
 Okoe unim bâdaea?

Hiskä bâdai banuk' tae
 Patiar gunak' golamok'ae;
 Tendos bhaka hirkhawak'ae
 Hukum horak' senowak'ae.

Projat ko then perayenae
 Hanok' pasi horok' anae;
 Banuk' husiar ereyenae
 Abhagia uni okoe?

Ot barge deñg anak'
 Rin pan te rejogok'
 Bañe cedak' sotorok'
 Bud bantey diñgarok'?

O pom anok' hate bajar
 Alae akan bare bar;
 Ladeanae lajao hajar
 Sundi dokan seregore.

Langat dosa lagae lagit'
 Lelha muñhan dapal lagit';
 Jat joran benao lagit'
 Menae okoe olok'ic'?

Kukli Ko:-

1. Okoe onõrhe reak' mul katha olme.
2. Onõrhe do okoe mente okoeye bujhau ocok' akada.
3. Bean olme:-
Langat dosa _____ okoe alaokic'
4. Mane Olme:-
Langat, Sundi, Abhagia, hamesa, Tendos

SOMAJ

Artemas Tudu

Gol dhärti re manwa ko bädén,
Tahekanako ondroñ somajre sadhin.
Hapramko nolaoket' unre becoł;
Sudhräuk' ḥan tolen nirä somaj ko bol.

Kar̄ ba capo sil anasire capokate,
Manwae ehop'en tapahen sapote.
Tabere dinko ṭalao dantaoante;
Jion khemaok' aste-napaete,

Sulukre, sopohot' ar sopolha,
Duk-dukasre, do dela.
Somojosko tahan neo somajre,
Haṣ räskare rajane-bhajane,

Manwa join kan somajia jion,
Okoe hale kusik' eskaria jion?
Bir pakariä Selkrik ar Crusoe,
Lai ḥakin eskaria Jion tinäk' haso.

Somaj amak' alom ḫhilau gidi,
Man dulär emak' me bæti.
Sambao akan onare amak' jat;
Hara rakabok' marañ at.

Kukli ko!-

1. Somaj reak' man do cet' kana? Onare manwa cet' leka tahan jarur taea?
2. Manwa do somaj cedak' jaruriae kana? Se eskar cedak' bae tahë dareak'a?
3. "Nira Somaj" ar "Ondroñ Somaj" kathate cet' em bujhäueda?
4. Bhed bhoñ me:
"Somaj marañ at"

(Alexander Selkrik ar Robinson Crusoe bisoe Guruthen khon badea jon me)

ER APHOR

- Labindra Nath soren, M.a. B-ed.

Cat baişak' er-aphor-din,
Hudur bijli malkaok' serma sin
Guianq dophor hende rimil rakap'
Hotete takiyok sađe serma dirim dirim

Anqa tora siyok' ko jorgao bat baihar
Barge latar rote ko hohoe pak' pak' phor,
Bat baihar ghugri ko seren tere tere,
Dobla mota pindha bogoc'dak' sađe coro coro.

Lele-pele cikar losot're horo ko aphor
Ade pase cirhat' cerye aphor ko nojor,
Hende rimil latar pond kok'ko udauk'
Nut hende hariq rimil sirjon nelok' mojok ,

Adom hor ko dewa-sewae erok' sirjon Boinga,
Ban ko aphor begor sewa te anga,
Nayoe idi baskeyak' setak' tora
Siyok' ic' e lahit khet aema hora.

Jhet asar setor'i cat-pat horo rohoe din,
Casiyak' kam'i batarok' ona okte sara sin,
Setor'i bal-bal pindhai are muruk' kate,
Jhukal nayo ko rohoe horo kurumuçu ate.

Setak' ayup' cas-abad ko hiri jao-ge,
Okte napit' dak-japut' perejok' gada ge,
Hadak'-dabak' dak' atuk' bat baihar,
Cas-abad lagit' benaok' gobra hasa jatañ rohoj,

Er-aphor batar din cas lagit',
Cirgal tahan jarur okte napit',
Batar okte khataok' jarur muruk kate,
Tobe nahi, casem hamet asec'-tasec' macan perec' ate.

Kukli:-

1. Noa onorhe reak' mulkatha do cet' kana? Pustau te ol me.
2. Kubi docasi ko cet'e meta ko kana?
3. Er-aphor do cet' kana, ar oka okte Kubi doe bujhau oca-akat'a?
4. "Adom hor ko dewa aema hara"- bean ol me?

MARSAL

- Subodh Baskey, B.A.

Nijhum gurum botor nindā
Karān nūt te qabao akan
Gela san caboge begor disā
Laṅga Dhārti enkathae begor jiwi.

Anġak' kana baibai te
Hisit' hoe te dare nāri
Laṛaok' kana nase nase
Cetaok'a boi lariga dharti

Sin candoe rakobok' re
Sirjon puri hesec' sekrec'
Dharti marsolok'a cando rāt te
Bañ tahena dhārti nūt te perec'

Cērē ciprut' ko ho ądi kusi
Bādae ako onko hō khati
Nūt bañ tahena sanam ghāri
Marsalae sin cando noa dhārti

Manwa ontor reak' nūt dhārti
Sārige botora ądi bārti
Begor ąkil nūt ontor
Manwa join eken micha michi

Sin cando ąkil bidia
Nut ontor marsalae
Marsal ontor sāri rāskā
Dhirpur manwa jion unre.

Kukli:-

1. Marsal gāthni reak' rehet' katha olme.
2. Marsal gāthni parhao kete cet' em cet' keda.
3. Beyan me:
 - a. Sin cando ąkil bidia..... Dhirpur manwa jion unre.
 - b. Cērē ciprut' ko ho ądi kusi..... Marsalae sin cando noa dhārti.